

FLAJŠMAN: Na omotu vaše nove knjige piše: „Narator, u kojem su se ovaj put više nego inače stopili fikcija i autobiografske činjenice.“ Kakav je odnos? Šta je istina, a šta je književnost?

BERNHARD: Sve je istina i sve je književnost. Hajde da kažemo da su se izmešali. A onaj ko se u knjizi istinski prepoznao i samu književnost će videti kao istinu. Ja tu ništa ne mogu da uradim.

FLAJŠMAN: U romanu govorite o kulturnom društvu našeg vremena, pojavljuju se pisci i spisateljice. Da li su to fiktivne osobe ili su to ljudi koje ste poznavali tokom života?

BERNHARD: To su potpuno normalni ljudi koje sam veoma dobro poznavao, koje zapravo i dalje veoma dobro poznajem, te u tom pogledu uopšte nema fikcije.

FLAJŠMAN: Da li je ovaj roman i deo vašeg razračunavanja sa sopstvenom prošlošću?

BERNHARD: On se bavi delom mog života, i to *presudnim* delom. U jednom momentu želite da – kako se ono kaže – ovekovečite presudne delove svog života. To su pedesete godine. Danas su osamdesete; to je raspon od trideset godina tako da sada možete da vucarate nekadašnje prijatelje po knjigama, pišete o njima, fotografišete ih, dajete rukopis izdavaču i on to štampa.

FLAJŠMAN: I šta onda kada se ti prijatelji prepoznaju u toj knjizi?

BERNHARD: Pa dobro, oni i *treba* da se prepoznaju iako svi imaju druga imena. Onaj koga to nije pogodilo ne zna *ko* je on, dok onaj ko je time pogođen sto posto zna da je to on.

FLAJŠMAN: U ovom romanu pišete kako je duhovni život u Austriji propao. Beč je ustanova za uništavanje genija, novine su najgore na svetu, Burgteatar je odvratan, Vlada je još odvratnija. Da li ovim formulacijama takoreći gradite svoj umetnički stil ili je to zaista vaše mišljenje?

BERNHARD: Mišljenje se nameće samo po sebi i onda nastaje umetnički stil kojeg *nigde* drugde ne možete naći.

FLAJŠMAN: Nije li to pomalo arogantan stav?

BERNHARD: Ne mislim tako, to je potpuno *normalan* stav kojeg se držim. Ako živite ovde i idete gradom, poznajući pri tom ljude, nužno je da nastane ono što je sada opisano u knjizi.

FLAJŠMAN: Da li je ova knjiga onda ipak napad na Austriju i njenu kulturnu istoriju?

BERNHARD: Ne, ne, ne. To su beleške kojima želim sebi da ovekovečim šta se tada dešavalo i kako je danas. Nikoga ja ne napadam. Ako se neko oseća napadnuto, onda je to *njegova* stvar, bilo da je u pitanju cela zemlja, kultura, ili šta ti ja znam, ministar, neki moćni ljudi ili običan svet koji je time možda zaplašen.

FLAJŠMAN: A *zašto* onda napadate?

BERNHARD: Ja uopšte ne napadam. To nije napad i nije *agresivna već napisana* knjiga. Pišem pisaćom mašinom, a ne oružjem.

FLAJŠMAN: Da, ali pišete kao da imate oružje u rukama.

BERNHARD: To je stvar tih ljudi koji se pojavljuju u knjizi i koji to doživljavaju kao oružje pa im onda svaka reč deluje poput metka

FLAJŠMAN: Ali, ipak ste recimo neke spisateljske ličnosti iz pedesetih godina...

BERNHARD: Pitanje je da li su to ličnosti, jer mislim da u Austriji postoji četrdeset hiljada pisaca, ali sumnjam u to (*smeje se*) da postoji četrdeset hiljada ličnosti.

FLAJŠMAN: Da li je to sada vaš dosledno obezvređujući stav prema umetnosti i istoriji književnosti, ili naprosto *tako* mnogo iziskujete od umetnosti?

BERNHARD: Ne obezvređujem ja ništa, to obezvređuje *samo* sebe tako što naprosto ide svojim tokom, političkim ili kulturnim, jer putanja tog toka uvek ide ka dole, poput odrona ili grudve snega, tupoglave grudve snega. Gore je mala, ali kada se spusti dole ogromna je i uništava ceo Beč. Možda je i veća od Beča.

FLAJŠMAN: Nikog i ništa niste poštedeli u ovoj novoj knjizi.

BERNHARD: To je došlo samo od sebe i to je nužno, valjda zbog eksplozije reči.

FLAJŠMAN: A gde ste vi tu?

BERNHARD: Ja sam *takođe* unutra. Ne mogu sada da opisujem svoju poziciju. To je pozicija onog koji piše, koji pravi prilično malu grudvu snega i onda je baca. On doduše zna gde je baca i da će ona neizbežno postati veća.

FLAJŠMAN: Zvuči pomalo drsko kada kažete da je ona prilično mala.

BERNHARD: Svaki čovek koji piše u suštini mora biti *drzak* jer u suprotnom neće daleko odmaći. Onaj ko se ne usuđuje da kaže svoje mišljenje, ko ubeđuje sebe u nešto, nikakvu knjigu ne može da napiše, osim neke bedne.

FLAJŠMAN: U kojoj meri su ličnosti ili osobe koje opisujete u ovoj knjizi ljudi s kojima ste se sretali u prošlosti, a u kojoj meri su oni *primeri* za određene situacije ili duševne sklonosti?

BERNHARD: To su klasični primeri klasičnih situacija ljudi iz Austrije koji pišu, prave muziku, plešu i bave se kulturom.

FLAJŠMAN: Naslov glasi *Seča šuma*, ali knjiga ima i podnaslov koji glasi *Jedno uzbuđenje*.

BERNHARD: Da, to je zbog stila koji je, muzički gledano, nešto razdražljiviji, i tako nešto se, polazeći od sadržaja, ne može pisati mirno već sa izvesnim uzbuđenjem.

FLAJŠMAN: To znači da ono raste sve do kraja?

BERNHARD: Uzbuđenje uvek raste sve do samog kraja. Završava se totalnom uzbuđenošću zbog grada Beča, sa željom

za uništenjem i *željom da ga obgrlite*. Završava se Bečom koji vas guši, Bečom kao jedinim, najboljim i istovremeno najodvratnijim i najužasnijim gradom, poput domovine koja je, ako tako hoćete, uvek takva.

FLAJŠMAN: Da li se domovina uvek sastoji iz suprotnosti?

BERNHARD: Da, jer iz njih egzistirate, a i knjiga takođe egzistira samo iz suprotnosti. Nikakvu vrednost nema i ne uzbuđuje ako je jednosmerna.

FLAJŠMAN: Da li vas je uzбудilo vreme o kojem ste pisali? Ili vas je nešto drugo pokrenulo?

BERNHARD: Sećanja. Nakon trideset godina vreme vas više ne uzbuđuje, ali onda oživite sećanja i vidite da su to sve same manje ili više otvorene rane, onda poprskate malo otrova po tome i sve se zapali, na taj način unosite uzbuđenost u stil. Tada vam se pred očima pojavljuju ljudi koji vas izbezumljuju, te ih onda *uvodite* u knjigu koja postaje jedno uzbuđenje.

FLAJŠMAN: Ali kada se o prošlosti piše s distance čovek bi ipak trebalo da bude uzdržljiviji.

BERNHARD: To je kliše o posmatranju prošlosti, koji je, naravno, potpuno pogrešan. Stari ljudi mogu da pišu takve knjige, dok hromi sede u naslonjačama, ali to nije moj način, barem ne još, možda prekosutra, jer i dalje sam uzbuđen dok pišem, pa čak i kada nešto mirnije pišem, ja sam, na kraju krajeva, opet uzbuđen. Uzbuđenje je prijatno stanje, pokreće učmalu krv, pulsirate od njega, čini vas življim i stvara knjige. Bez uzbuđenja ne možete ništa, možete odmah da ostanete

da ležite u krevetu. I u krevetu je (*smeje se*) zabavno kada se uzbudite, isto tako je i s knjigama. I to je takođe neka vrsta seksualnog odnosa, a danas je mnogo lakše napisati knjigu nego ranije kada je zaista bilo teže to izvesti, mnogo je prija-tnije napisati knjigu nego leći s nekim u krevet.

FLAJŠMAN: Da li je onda za vas pisanje knjiga neka vrsta kompenzatornog zadovoljstva?

BERNHARD: To su tako pomodne reči, isto kao i samo-ostvarenje. To je čista glupost. Ali već sam rekao šta je. Ne želim da se ponavljam.

FLAJŠMAN: U knjizi je Beč ustanova za uništavanje genija. Šta za vas predstavlja Beč?

BERNARD: Za mene je *Beč* upravo onakav kakvim sam ga opisao u knjizi – on je *mlin umetnosti*, najveći mlin umetnosti na svetu u koji svi dobrovoljno uskaču, a svaki *kancelar* je *mlinar*, dok su *ministri* njegovi *pomoćnici*, te oni sve pevače, glumce i direktore pozorišta bacaju u mlin, a dole izlazi brašno. Ali ovaj proces uvek traje dugo, tako da je brašno, kada se pojavi dole, već buđavo i pomalo smrdljivo.

FLAJŠMAN: Zbog čega se baš u Beču umetnici tako uništavaju?

BERNHARD: Zato što su ljudi u Beču najzlobniji ljudi koji postoje na svetu. S druge strane, tu je i ta industrija mlevenja koja zabavlja ljude. Veoma je zanimljivo kada vidite kako gore ubacuju genije i dobre ljude, a dole izlaze potpuno deformisani i samleveni u brašno, zar ne? Ne sviđa vam se to?

FLAJŠMAN: Da li nekad tokom pisanja, kada pišete o ljudima, mislite da biste nekog zapravo mogli da povredite?

BERNHARD: Tokom pisanja opisujem ljude bez želje da ikoga povredim. Ko još želi da povredi nekog? Opisujem stanje stvari, zapisujem sećanja, a ako to nekog vređa, to nije moja stvar. Kod *mene* je to *literarni* proces, takozvani *umetnički* proces.

FLAJŠMAN: Ali vi ovim umetničkim procesom...

BERNHARD: Ne želim nikog da povredim, ali ako se neko oseća povređeno, ja ne mogu da učinim ništa protiv toga. Postoje takođe i umišljene bolesti. Neko umisli da ima rak i onda trideset godina živi s tim, ja ne mogu da ga sprečim u tome.

FLAJŠMAN: Ali vi manje ili više želite da opišete sve to.

BERNHARD: Da, tako je. To je zadatak pisaca.

FLAJŠMAN: I pritom uopšte ne mislite da bi to nekog moglo da pogodi ili da biste ga takoreći pogodili u nerv?

BERNHARD: Naravno da ne mislim, jer *ja* sam najviše pogođen. *Šta je onda mene uzrujalo kada su se ti nebitni ljudi toliko uvredili? Osim toga, ja ne znam da li su se oni uvredili. Nisam bio pored njih dok su čitali tu knjigu. Iako sam radoznao čovek i rado bih bio pored njih dok je čitaju. To bih opet mogao da proučavam, mogao bih da napišem i knjigu o čitaocu i njegovom ponašanju tokom čitanja moje knjige. Ali ja ne mogu da budem sveprisutan i da se nalazim u blizini tih ljudi koji je sada negde možda čitaju.*

FLAJŠMAN: Da li vas uopšte interesuju ti ljudi?

BERNHARD: Zapravo i ne. Uopšte ih više ne poznajem. Pre trideset godina su to za mene bili ljudi s kojima sam bio u kontaktu. Sada ih ne viđam, ali mogu da ih zamislim kao čitaoce.

FLAJŠMAN: Da li ponekad zamišljate svoje čitaoce?

BERNHARD: Uvek zamišljam *sve*, ali ne treba mnogo toga da zamišljate kada imate oči, jer u svakom slučaju vidite sve; mirna srca možete da se odreknete mašte. Sve možete da vidite, nema potrebe da išta zamišljate. Na ulici vam sve izlazi u susret (*smeje se*).

FLAJŠMAN: U ovoj novoj knjizi opet oštro kritikujete Burgteatar i takoreći ga osuđujete. Opet je to jedan od najgorih...

BERNHARD: Ja nisam nikakav sud, a takođe nisam ni sudija. Dakle, ja ne mogu nikog da osuđujem, a ni ovo nije sudnji dan. Burgteatar će nadživeti sve, on je kolos. I on takođe predstavlja jedno odeljenje industrije mlevenja, to je pozorišno odeljenje bečke industrije mlevenja, i tu se takođe sve melje. Dobri ljudi ili dobiju infarkt ili se ubiju, upucaju, obese, ili ih neko ubije, upuca, protera ili obesi. U suštini, ne stavlja samoubica sâm sebi omču oko vrata, već to radi direktor pozorišta zato što ne može da podnese nekog glumca i želi da ga se reši. Ili ministar stavlja direktoru Burgteatra omču oko vrata jer ga ne želi više na toj poziciji.

FLAJŠMAN: Vaše mišljenje mi deluje daleko od stvarnosti.

BERNHARD: Ja ne znam za nešto bliže stvarnosti od ove ustanove za uništavanje. Od čega je ona udaljena? Pa mi sedimo usred mlina, od čega je, dakle, ona udaljena? Osetite sami! I vi sedite usred mlina, svojevolljno ste uskočili, niko vas nije prisilio.

FLAJŠMAN: A vi?

BERNHARD: I ja sedim unutra, u posebnom odeljenju, ali povremeno iskočim da bih izbegao da me samelju.

FLAJŠMAN: Vi dakle radite *ono* što ne dopuštate *drugima*.

BERNHARD: Ja svima dopuštam sve. Svako može da radi šta god hoće, ne želim nikoga da ograničavam, a i niko vam to neće dozvoliti pa nikoga i ne *možete* da ograničavate. Svako može da kaže, napiše i uradi šta god hoće, živimo u potpuno slobodnom svetu.

FLAJŠMAN: Da li ste svesni da jezik vaših knjiga vremenom postaje sve radikalniji? Da li vam je to cilj?

BERNHARD: To je normalna pojava kada se bavite samo jednom aktivnošću, naravno da će ona tada uvek postajati delotvornija i sve bolja. Proza počinje da se poboljšava od četrdesete i to traje verovatno sve do sedamdesete, uvek će postajati sve bolja što ste bliži tim godinama. Ja imam tek pedeset i dve godine i neizbežno je da će ona postati bolja budem li doživeo još osamnaest godina

FLAJŠMAN: Da li *bolja* takođe znači i *zlobnija*?

BERNHARD: Naravno, jer stari ljudi uvek postaju sve zlob-

niji. Deca *su* zlobna, to su najzlobniji ljudi koji uopšte postoje. Kaže se da stari ljudi ponovo postaju deca, dakle, oni *opet* dobijaju dečju zlobu, i na to još i užasnu staračku zlobu koja je najveća draž u ljudima. Stari ljudi bez zlobe su nepodnošljivi, kao i deca bez zlobe. Dobro dete je nepodnošljivo, isto kao i dobar stariji čovek. Ono što najviše volite jeste zapravo zloba, ali, naravno, samo ako pogađa *druge*, svako će vam to reći.

FLAJŠMAN: A vi? Da li ste vi već pogođeni tom staračkom zlobom?

BERNHARD: Polako ulazim u staračku zlobu. U tome je draž mojih knjiga koje sigurno postaju sve zlobnije. Nadam se da ću doživeti da vidim još neke delove. Ima još bitnih delova koje bih mogao da opišem i koje *hoću* da opišem.

FLAJŠMAN: Kao na primer?

BERNHARD: Budući da sam radoznao i zloban i da u suštini volim da postavljam zamke, mogu samo da nastojim da postanem što stariji i što zlobniji kako bih što bolje pisao. Ali, to i nije toliko teško, jer kada nešto radite trideset godina to svakako uvek postaje sve bolje. Slično je i s pijanistima. Kod violinista to nije slučaj jer njima ruke vremeo postaju sve slabije. Pisci nemaju taj problem, njima uglavnom ne slabi mozak.

FLAJŠMAN: Kome biste želeli da postavljate zamke?

BERNHARD: Svima, isto kao i deca, ona svima postavljaju zamke. Utoliko sam ostao dete jer svima, dakle, želim da postavljam zamke. Ljudi nasedaju na njih i onda je to baš

zabavno, ako tako hoćete. Poznajete li ljude (*smeje se*) kojima to nije zabavno?

FLAJŠMAN: I ne muči vas što to radite na račun drugih?

BERNHARD: Uvek radite na račun drugih ljudi. Vi živite na račun drugih ljudi, kao i ja, i sve što radite, radite na račun drugih ljudi, te ni zloba nije izuzetak.

FLAJŠMAN: I uopšte nemate grižu savesti?

BERNHARD: Sve što kažete je licemerje i laž, te uopšte nije potrebno da imate grižu savesti koja je beskrajno gnusna i potpuno besmislena.

FLAJŠMAN: Ali to je previše paušalno gledanje na stvari.

BERNHARD: Ako neko kaže da ima grižu savesti, on je licemer. Pa dobro, sve je paušalno, ako tako hoćete, svaka rečenica koju izgovorite uvek je paušalna, sve je paušalno. Sve možete da proširite.

FLAJŠMAN: Ali vi na svet ne gledate samo kao na nešto gnusno.

BERNHARD: Naravno da ne, jer on nije samo gnusan. Deca su *takođe* i lepa, detinjstvo je nešto lepo, ali puno zlobe koja predstavlja protivtežu. Ja veoma rado živim, teško da poznajem nekog kome je život draži nego meni, iako sam *takođe* pun zlobe, pun gnusnosti i pun zamki, ali svakoga dana se radujem što živim i drugima mogu samo da poželim da se i oni raduju i da žive. Ali kada ljudi to ne rade i prekrivaju sebe mantilom licemerja i gnusnosti, onda je to *njihova* stvar.